

Małgorzata Sikora-Gaca

Polityka NATO w rejonie Kaukazu Południowego¹. Problematyka bezpieczeństwa regionu w perspektywie lokalnej i globalnej.

Streszczenie

Kaukaz cechuje ogromne znaczenie geopolityczne. Część Północna i Południowa to rejony strategiczne dla polityki energetycznej i gospodarki światowej. Każde z państw sterowane jest przez liczne, wewnętrzne antagonizmy, nacjonalizmy i politykę Rosji. Na mapie europejsko-azjatyckiej posiadają one status istotnego partnera, co sprawia, że region sam w sobie zyskuje znaczenie globalne. Kwestią priorytetową jest zabezpieczenie szlaków komunikacyjnych, które przechodzą przez terytorium Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu, a także rozbudowa nowej infrastruktury. Upadek Związku Radzieckiego stał się początkiem wyścigu mocarstw wschodnich i zachodnich o przewodnictwo w polityce kaukaskiej. To po części również rywalizacja o formę tranzycji poszczególnych podmiotów państwowych i stworzenie siatki powiązań ekonomicznych

Słowa kluczowe: Kaukaz Południowy, NATO, bezpieczeństwo lokalne, bezpieczeństwo globalne, Rosja, Gruzja, Armenia, Azerbejdżan, polityka energetyczna, geopolityka rurociągów

Zagadnienia wstępne

Kaukaz Południowy tworzą trzy niezależne państwa: Armenia, Gruzja i Azerbejdżan². Po upadku Związku Radzieckiego i uzyskaniu suwerenności podmioty te stały się

---

¹ Zob. N. Gevorgân, *Politika NATO v regione Użnogo Kavkaza*, http://ap.rau.am/?page=statja&st_id=53 [dostęp: 08.06.2012]. Zob. również: V.A. Aleksandrovič, *Političeskaâ integraciâ stran Użnogo Kavkaza: problemy i perspektywy*, <http://jurnal.org/articles/2008/polit14.html> [dostęp: 13.07.2012].

² W Kaukazie Południowym zlokalizowane są również trzy parapaństwa, nieuznawane przez społeczność międzynarodową (za wyjątkiem Federacji Rosyjskiej i Nikaragui). Są to Abchazja, Osetia Południowa i Górski Karabach. Natomiast tereny Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu określane jest niekiedy mianem Zakaukazia, korytarza oddzielającego rejony kaukaskie od Turcji i Iranu. Zob. *Nowa encyklopedia powszechna*, Warszawa 1997, tom 3, s. 485.

członkami licznych organizacji międzynarodowych, z wieloma rozpoczęły współpracę. Nawiązanie relacji z NATO i Unią Europejską to efekt prowadzonej w regionie kaukaskim Europejskiej Polityki Sąsiedztwa.

Kaukaz Południowy geograficznie stanowi niewielkie terytorium pomiędzy Morzem Czarnym a Kaspijskim, zamieszkiwane przez kilkadziesiąt narodowości³. Region zajmuje pogranicze dwóch kontynentów: Azji i Europy, co określa jego położenie jako geopolityczne⁴. To również argument, który sprawia, iż uzyskaniem wpływów w „pasach geoeconomicznych” Kaukazu Południowego interesowały się od zawsze liczne państwa i podmioty międzynarodowe⁵. Historycznie był to obszar wędrówek ludów i ekspansji militarnych, w którym intensywnie rozwijała się wymiana gospodarcza skupiona wokół Jedwabnego Szlaku. Zatem określenie Kaukazu Południowego mianem istotnego węzła transportowo-komunikacyjnego wydaje się jak najbardziej uzasadnione.

Współczesne znaczenie Kaukazu Południowego podkreślają względy ekonomiczne, szczególnie te związane z wydobywaniem, transportem i przesyłem surowców energetycznych. Jest to podstawowy argument, którym region wzbudza zainteresowanie społeczności międzynarodowej. To również główny powód, dla którego Rosja nie zamierza utracić na tych terytoriach swoich wpływów⁶, a NATO nawiązuje sojusze polityczno-wojskowe.

Należy pokreślić, iż państwa Kaukazu Południowego więcej dzieli niż łączy. Nie chodzi tylko o kwestie etniczno-kulturowe, ale przede wszystkim o zasady prowadzenia polityki zagranicznej. Gruzja jest zdecydowanie prozachodnia, Armenia prorosyjska, Azerbejdżan natomiast prowadzi politykę „mieszaną”. Trudno postawić tezę na temat ścisłej współpracy, zauważalnej w regionie, chociażby z uwagi na konflikt karabaski czy kwestię Abchazji i Osetii. Błędem jest wysuwanie jednolitych tez w stosunku do Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu z uwagi na położenie geograficzne. Właściwe natomiast wydaje się stwierdzenie, iż państwa regionu więcej dzieli niż łączy, a każde z nich jest podmiotem nad wyraz indywidualnym.

---

³ Konflikty etniczne są jednym z głównych problemów państw Kaukazu Południowego. Źródłem nieporozumień jest przede wszystkim kultura i polityka. Opierają się one na różnym etnicznie pochodzeniu, łączącym w jednym regionie kilka odmiennych rodowo-plemiennych tradycji: kartwelską, abchasko-adygejską, nach-dagestańską, altajską, indo-europejską i semicką. Zob. A. Cucjev, *Atlās etnopolitičeskoj Kavkaza (1774-2004)*, Moskwa 2006, s. 7.

⁴ Zob. Z. Bauman, *Globalizacja: i co z tego dla ludzi wynika*, Warszawa 2000; U. Beck, *Spoleczeństwo ryzyka: w drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2002; D. Barker, *ABC globalizacji: elementarz opracowany przez Międzynarodowe Forum ds. Globalizacji*, Łódź 2003; H. Chołaj, *Ekonomia polityczna globalizacji*, Warszawa 2003, s. 239–473; J. Staniszkis, *Władza globalizacji*, Warszawa 2003; W. Molendowski, *Wpływ procesów globalizacji na suwerenność państwa*, [w:] *Wpływ globalizacji na procesy rozwojowe współczesnego świata*, Poznań 2004, s. 15–33; W. Szymański, *Interesy i sprzeczności globalizacji: wprowadzenie do ekonomii ery globalizacji*, Warszawa 2004; M. Czerny, *Globalizacja a rozwój: wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata*, Warszawa 2005; J. Stiglitz, *Globalizacja*, Warszawa 2005; A. Krzeczunowicz, *Globalizacja: geneza, zasięg, konsekwencje*, Częstochowa 2006; W. Szymański, *Czy globalizacja musi być irracjonalna?*, Warszawa 2007; W. Wosińska, *Oblicza globalizacji*, Sopot 2008; E. Polak, *Globalizacja a zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne*, Warszawa 2009.

⁵ Kultura mykeńska, świat babiloński i hellenistyczny, świat muzułmański, bizantyjski, europejski i carski, następnie radziecki, poradziecki i zachodni. Ibidem, s. 9 i n. Zob. również: T. Swietochowski, *Azerbejdżan*, Warszawa 2006, s. 17. Kaukazem Południowym rządili Asyryjczycy, Persowie, Grecy, Chazarowie, Hunowie, Awarowie, Arabowie, Mongołowie.

⁶ Zob. A. Riabov, *Gruzino-Abchaskij tupik*, „Pro et Contra” 2006, Tom 10, Nr 5-6.

1. Globalne znaczenie regionu kaukaskiego

Kaukaz cechuje ogromne znaczenie geopolityczne. Część Północna i Południowa to rejony strategiczne dla polityki energetycznej i gospodarki światowej. Każde z państw sterowane jest przez liczne, wewnętrzne antagonizmy, nacjonalizmy i politykę Rosji. Na mapie europejsko-azjatyckiej posiadają one status istotnego partnera, co sprawia, że region sam w sobie zyskuje znaczenie globalne. Kwestią priorytetową jest zabezpieczenie szlaków komunikacyjnych, które przechodzą przez terytorium Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu, a także rozbudowa nowej infrastruktury. Upadek Związku Radzieckiego stał się początkiem wyścigu mocarstw wschodnich i zachodnich o przewodnictwo w polityce kaukaskiej. To po części również rywalizacja o formę tranzycji poszczególnych podmiotów państwowych i stworzenie siatki powiązań ekonomicznych⁷. Należy podkreślić, że wpływy Federacji Rosyjskiej w regionie w sposób istotny kształtują reformy zaplanowane do realizacji. Kreml „podzielił” potencjalnych sojuszników Kaukazu Południowego na „dobrych” i „złych”⁸. Wśród tych pierwszych należy wymienić Europę jako kontynent i Wspólnotę. Negatywnie natomiast odbierane są: NATO i Stany Zjednoczone Ameryki.

Przyjęte teorie geopolityki uwypuklają sferę rywalizacji, a czynnikiem determinującym w przypadku Kaukazu Południowego jest położenie geograficzne, w tym surowce naturalne⁹. Te niuanse implikują problematykę bezpieczeństwa regionu w ujęciu tak globalnym jak i regionalnym. Wśród podmiotów międzynarodowych zainteresowanych rozszerzeniem swoich wpływów należy podkreślić negatywny wpływ polityki Rosji, która „walczy” o dostęp do Morza Czarnego. Dlatego też Kreml upatruje rozszerzenie wpływów UE w regionie jako alternatywę dla NATO¹⁰. W rosyjskiej koncepcji bezpieczeństwa Wspólnota traktowana jest jako podmiot odpowiedzialny przede wszystkim za relacje polityczne. Pakt Północnoatlantycki i koncepcja współpracy militarnej godzi natomiast w interesy Rosji¹¹ w regionie.

Globalne znaczenie regionu kaukaskiego podkreśla fakt, iż nawiązaniem współpracy z państwami regionu zainteresowanych jest wiele podmiotów międzynarodowych¹². Powodem są natomiast dwa główne szlaki transportowe dla surowców energe-

⁷ K. Strachota, W. Górecki, *Kaukaz Południowy i Azja Centralna po wojnie rosyjsko-gruzińskiej – konsekwencje geopolityczne*, „Komentarze OSW” 2008, nr 10, s. 1 i n.

⁸ D. Trenin, *Russia – EU Partnership: Grand Vision and Practical Steps, Russia on Russia*, Issue 1, Moscow School of Political Studies and Social Market Foundation, Moscow 2000, s. 106. Zob. Również: M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2005, s. 50-51.

⁹ A. Gorodilow, C. Kozlow, *Geopolityka*, Kaliningrad 2003, s. 5-27.

¹⁰ K. Pełczyńska-Nałęcz, *EPS w praktyce – Unia Europejska wobec Rosji, Ukrainy, Białorusi i Mołdawii rok po publikacji Dokumentu Strategicznego*, „Punkt Widzenia OSW” 2005, nr 13, s. 19.

¹¹ To kwestia szlaków komunikacyjnych: Soci, Abchazji, Przełęcz Roki i Dźwari („krestnoj perewal”), Gori, a także dawnych rosyjskich poligonów wojskowych: okolice Achalkalaki, Poti, Cchinwali, Swaneti, Elbrusu, Abchazji, Swanetii, rzeki Kodori. Zobacz: P.J. Dobriansky, *Russian Foreign Policy: Promise or Peril?*, “The Washington Quarterly” 2000, nr 3, s. 141; P. van Ham, *Europe’s New Defense Ambitions: Implications for NATO, the US and Russia*; The Marshall Centre Papers, No.1, London 2000, s. 26-31; *EU-Russian security dimensions*, D. Lynch (red.), Paris 2003, s. 16-17; V. Baranowski, *Russia’s Attitude towards the UE: Political Aspects*, Finnish Institute of International Affairs, Programme on the North Dimension of CSFP, Finland 2002, s. 113.

¹² 1) Państwa o dużym potencjale surowcowym ale pozbawione infrastruktury eksportowej: Azerbejdżan, Kazachstan, Uzbekistan, Turkmenistan; 2) Państwa o dużym potencjale przesyłowym ale pozbawione surowców: Gruzja, Armenia; 3) Podmioty zewnętrzne, próbujące wywierać wpływ na politykę regionu: Stany Zjednoczone, Turcja, Iran, Chiny, państwa europejskie, Rosja, Unia Europejska, NATO; 4) koncerny ener-

tycznych: pierwszy między Europą a Azją, drugi Rosją a Bliskim Wschodem. „Geopolityka rurociągów”¹³ jest zarówno szansą dla regionu, jak i ogromnym zagrożeniem¹⁴.

Za Norą Gevorkânem można wskazać dwa priorytety w polityce NATO względem Kaukazu Południowego. Pierwszym z nich jest integracja europejska, drugim – bezpieczeństwo. W tym ostatnim zakresie należy pokreślić współpracę Gruzji i Azerbejdżanu z Turcją, która jest już członkiem Paktu Północnoatlantyckiego. Dla państw regionu NATO jest gwarantem w zakresie istotnych działań: reformy sił zbrojnych, ochrony rurociągów, rozwoju gospodarczego czy rozwiązywania konfliktów regionalnych¹⁵. Mimo licznych inicjatyw, występują zasadnicze różnice w indywidualnych relacjach między NATO a państwami Kaukazu Południowego.

2. Kaukaz Południowy w ujęciu lokalnym

Partnerstwo „Kaukaz Południowy-NATO” zajmuje szczególne miejsce w polityce bezpieczeństwa Sojuszu. Pierwsze relacje nawiązano na początku lat 90. XX wieku. Rok później utworzono Północnoatlantycką Radę Współpracy celem zacieśnienia kontaktów z członkami byłego Układu Warszawskiego. Armenia, Gruzja i Azerbejdżan dołączyły do PRW w 1992¹⁶. Pozytywnym przełomem w kształtowaniu relacji dwustronnych, stała się wizyta Javiera Solana w państwach Kaukazu Południowego w 1997 roku.

Wielokrotnie Javier Solana podkreślał znaczenie Kaukazu Południowego w polityce bezpieczeństwa obszaru euroatlantyckiego¹⁷. Rozszerzenie współpracy między regionem a NATO nastąpiło po 1999 roku. Wtedy również zintensyfikowano działania w zakresie „Partnerstwa dla Pokoju”. George Robertson kontynuował politykę swojego poprzednika, a kolejny Sekretarz Generalny NATO - Jaap de Hoop Scheffer udał się z wizytą do Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu w 2004 roku. Zdaniem Nory Gevorkâna globalne znaczenie regionu kaukaskiego wzrosło szczególnie po atakach na World Trade Center¹⁸.

Przełomowy w kształtowaniu wzajemnych stosunków między NATO a Kaukazem Południowym był szczyt w Stambule w 2004 roku. Uznano wtedy region za priorytetowy w budowaniu mostów tranzytowych na Bliski Wschód (oś „północ-południe”), do Turcji i Azji Centralnej (oś „wschód-zachód”), również z uwagi na kwestie rozmieszczenia amerykańskich baz antyrakietowych w Uzbekistanie i Kirgistanie.

W ujęciu lokalnym Kaukaz Południowy ma szczególne znaczenie. To przede wszystkim problematyka konfliktów wewnętrznych na terenie Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu, powiązana niejednokrotnie z państwami ościennymi i aktorami „zewnętrznymi”.

---

getyczne państwowe lub prywatne. Zob. E. Kustra, *Znaczenie Kaukazu Południowego w przesyle surowców energetycznych*, Warszawa 2009, s. 6 i n.

¹³ E. Wyciskiewicz, *Rosyjska polityka energetyczna w basenie Morza Kaspijskiego*, [w:] *Geopolityka rurociągów. Współzależność energetyczna a stosunki międzypaństwowe na obszarze post sowieckim*, E. Wyciskiewicz (red.), Warszawa 2008, s. 139; A. Rasizade, *The Mythology of the Munificent Caspian Bonanza and Its Cocominat Pipeline Geopolitics*, „Comparative Studies of South Asia, Africa, and the Middle East” 2000, t. 20, nr 1-2, s. 138-152.

¹⁴ Tamże, s. 9.

¹⁵ Tamże, s. 28-31.

¹⁶ E.G. Solov’ev, *Geopolitika kak professiâ i naučnaâdisciplina: perspektivy evolücii i covremiennoj Rossii*, „Sociologiâ i politologiâ” 2003, nr 2, s. 27.

¹⁷ Zob. N. Gevorkân, *Politika NATO v regione Użnogo Kavkaza*, http://ap.rau.am/?page=statja&st_id=53 [dostęp: 08.06.2012].

¹⁸ Tenże. Zob. również: F. Kune, *NATO i Użnyj Kavkaz, Kavkazkij instytut mira, demokratii i razvitâ*, Tibilisi 2003, s. 49-50.

Wśród tych pierwszych należy wymienić Rosję, Turcję i Iran. Do drugich zaliczamy liczne państwa zakaukaskie, USA i Wspólnotę.

3. Gruzja¹⁹ – NATO

Pełne członkostwo w NATO jest celem strategicznym gruzińskiego przywództwa. Ze wszystkich państw Kaukazu Południowego, to właśnie relacje Gruzja-NATO są najbardziej aktywne. Udział w Partnerstwie dla pokoju jest dla tego państwa bardzo istotny i traktowany jako kluczowy czynnik gwarantujący stabilizację w regionie.

NATO zabiega o stabilne relacje z Gruzją z uwagi na tranzyt surowców między Morzem Kaspijskim a Śródziemnym (port Ceyhan). Z punktu widzenia strategii euroatlantyckiej, deklaracje gruzińskie o udostępnieniu dla wojsk NATO terytorium państwa są niezwykle ważne. Pokreślić należy zaangażowanie tego państwa w działania Sojuszu w Kosowie czy Iraku, a także w tranzyt wojsk na terytorium Afganistanu.

Od 1999 roku Gruzja koncentruje się na wprowadzaniu licznych reform politycznych i gospodarczych, celem spełnienia podstawowych kryteriów uprawniających do członkostwa w NATO. Już w 2002 roku, podczas szczytu w Pradze, oficjalnie ogłoszono chęć przystąpienia do Sojuszu²⁰. Podstawowym celem państwa gruzińskiego jest stworzenie sił szybkiego reagowania, które mogłyby prowadzić działania militarne wspólnie z oddziałami NATO. W latach 2002-2004 amerykańanie przeszkolili 50, a następnie 300 żołnierzy gruzińskich, których wysłano do Afganistanu i Iraku²¹. Podjęto realizację wspólnego przedsięwzięcia – Indywidualnego Partnerstwa Gruzji ze strukturami północnoatlantyckimi. Istotne w kształtowaniu wspólnych relacji Gruzja-NATO było podpisanie Umowy o tranzycie dla oddziałów ISAF²² - 2 marca 2005 roku.

Gruzja traktuje nawiązywanie ściślejszych relacji z NATO jako szansę przywrócenia integralności terytorialnej. Wśród państw Kaukazu Południowego, relacje z Gruzją należą do najbardziej intensywnych i zaawansowanych we współpracy. Dzięki temu NATO nie traktuje Gruzji tylko i wyłącznie jako korytarza tranzytowego²³, coraz częściej mówi się o partnerstwie.

4. Armenia – NATO

Relacje między Armenią i NATO kształtowane są przez czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Do 2000 roku ich poziom był najniższy w regionie. Ormiańscy przywódcy polityczni określają je w kontekście braku zaufania do Paktu Północnoatlantyckiego, z uwagi na trwającą od 1952 roku współpracę z Turcją. Stosunki między Erewaniem a Istanbulem są dość napięte, szczególnie w kwestiach gospodarczych i etnicznych (pro-

¹⁹ Większa część Gruzji leży w Kaukazie Południowym, natomiast jeden z jej regionów - Chewsuretia to część Kaukazu Północnego sąsiadująca z Pszawetią, Mtiuletią, Chewi, Tuszetia, Czeczenią i Inguszetią.

²⁰ S.E. Cornell, R.N. McDermot, W. O'Malley, W. Sokor, S.F. Srarr, *Regional Security in the South Caucasus: the role of NATO*, Washington 2004, s. 70-73.

²¹ Zob. N. Gevorkân, *Polityka NATO v...* dz.cyt. Również: O. Bekar, *Trudne sąsiedztwo (stosunki turecko-rosyjskie)*, „Eurazja” 1994, nr 5-6, s. 42-47.

²² ISAF - International Security Assistance Force.

²³ Punktem strategicznym jest rurociąg Baku-Tibilisi-Dżejchan. Z Baku, przez tereny wyłącznie gruzińskie, sprowadza paliwo do specjalnie wybudowanego terminalu w miejscowości nad Morzem Czarnym – Supsa. Stąd drogą wodną paliwo transportowane jest do Dżejchan (miejscowość w pobliżu Trapezunt w Turcji). Dalej ropa jest transportowana do krajów zachodnich. Zob. szerzej: M. Pirveli, *Geneza Konfliktów na Kaukazie*, http://www.naszagruzja.pl/artykuly/geneza_konfliktow_na_kaukazie.html [dostęp: 11.05.2013].

blem ludobójstwa Ormian w Imperium Osmańskim). W wielu przypadkach postawa Turcji wobec Armenii odczytywana jest jako realizacja polityki NATO w rejonie kaukaskim. Wśród czynników zewnętrznych, należy wymienić silne partnerstwo w relacjach ormiańsko-rosyjskich i stosunek Kremla do polityki NATO.

Przeszkodą w utrzymaniu dobrych relacji z NATO jest też prorosyjski charakter polityki państwa. Armenia od 1994 roku jest członkiem Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, wraz z Rosją, Białorusią, Kazachstanem, Kirgistanem i Tadżykistanem. Do OUBZ należały jeszcze Gruzja, Azerbejdżan i Uzbekistan. Wszystkie wystąpiły z organizacji w 1999 roku, uzasadniając swoją decyzję zbyt dużą dominacją Rosji w regionie²⁴. Państwa te stworzyły własną alternatywną organizację – GUAM²⁵.

Na kształtowanie stosunków pomiędzy Armenią i NATO wpływa przede wszystkim polityka Kremla, jednakże państwo to od końca lat 90. realizuje zasady komplementarnej polityki zagranicznej. Oznacza to, że utrzymuje z Federacją Rosyjską tzw. partnerstwo strategiczne, jednocześnie pogłębiając współpracę z instytucjami europejskimi – NATO i UE²⁶. Armenia zaczyna angażować się w Partnerstwo dla Pokoju (np. PAP²⁷), argumentując swoje działania potrzebą utrzymania bezpieczeństwa w regionie, dzięki czemu zauważane są coraz głębsze formy współpracy. Natomiast państwo to nadal jest członkiem OUBZ, wypełniając wszystkie zobowiązania z tego faktu wynikającej²⁸.

Ocieplenie relacji między (prorosyjską) Armenią i NATO to efekt racjonalnego podejścia i oceny obecnej sytuacji geopolitycznej, będącej gwarantem własnego bezpieczeństwa.

5. Azerbejdżan – NATO

Relacje między Azerbejdżanem i NATO budowane są w kontekście sprzecznych interesów strategicznych, których „trzecim” i nieoficjalnym partnerem jest Rosja. Pierw-

²⁴ Zob. *Organizaciâ Dogovora o kollektivnoj bezopasnosti*, <http://www.odkb-csto.org>; Uzbekistan został przyjęty ponownie w roku 2006, jednak pięć lat później po raz kolejny zrezygnował z członkostwa w Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. OUBZ powołano do życia Traktatem Taszkienckim w 1992 roku. Była to alternatywa dla bezpieczeństwa państw regionu, które zobligowały się nie przystępować do sojuszy wojskowych i niestosować rozwiązań siłowych prowadzących do konfliktów zbrojnych. OUBZ to specyficzna organizacja, w której najważniejszą rolę odgrywa Federacja Rosyjska. Z tego powodu zasadnicze cele działalności Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym pokrywają się z polityką Kremla w regionie. Organizacja przeprowadza własne manewry wojskowe, utworzyła również siły szybkiego reagowania. Istotą działalności OUBZ jest uniemożliwienie współpracy ze strukturami euroatlantyckimi. Zob. również: R. Białoskórski, *Wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa XXI wieku*, Warszawa 2010; P. Skulski, B. Skulska (red.) *Bezpieczeństwo międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Wrocław 2010; T. Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych*, Wrocław 2009; W. Baluk, *Polityka bezpieczeństwa narodowego państw obszaru WNP*, Toruń 2009.

²⁵ GUAM - Organizacja na rzecz Demokracji i Rozwoju, do której należy Gruzja, Ukraina, Azerbejdżan i Mołdawia. W latach 1996-2005 członkiem organizacji był też Uzbekistan (GUUAM). Zob. szerzej: Ł. Wróblewski, *GUAM - Organizacja na rzecz Demokracji i Rozwoju*, <http://www.psz.pl>.

²⁶ Zob. N. Gevorkân, *Polityka NATO v...dz.cyt.* Również: B. Parachonski, *Formiowanie modeli regionalnego sootrudniciestwa w systemie GUUAM*, „Centralnaâ Azja i Kavkaz”, <http://www.ca-c.org/journal/cac-08-2000/10.parahonsk.shtml> [dostęp: 11.02.2011]; M. Opalska, B. Cylewicz, P. Dutkiewicz, *Kwestia obywatelstwa i konflikty narodowościowe w krajach bałtyckich*, „Eurazja” 1995, nr 3, s. 61-76; Z. Leszczynski, *Układ stosunków Niemcy-Polska-Rosja-Ukraina*, „Polityka Wschodnia” 1996, nr 2, s. 67-85.

²⁷ PAP - Partnership Action Plan against Terrorism; Zob. North Atlantic Treaty Organization, *The Partnership Action Plan against Terrorism*, <http://www.nato.int> [dostęp: 10.05.2013].

²⁸ R.S. Sarkisiâna, *Użnyj Kavkaz: problemy regionalnovo razvitiâ*, <http://www.regnum.ru> [dostęp: 13.02.2012].

szą przyczyną zawilości politycznych w tym regionie jest konflikt karabaski. Drugą, należy upatrywać w stosunku azerskich przywódców do Sojuszu, który w latach 90. traktowano jako wroga organizację. W 1994 roku Azerbejdżan dołączył do „Partnerstwa dla pokoju” i rozpoczął realizację wspólnej polityki bezpieczeństwa w rejonie kaukaskim, szczególnie w zakresie wzmocnienia suwerenności politycznej i integralności terytorialnej. Ponadto NATO traktowane jest jako gwarant bezpieczeństwa dla rurociągu przesyłowego Baku-Tibilisi-Ceyhan.

Działania prowadzone przez Azerbejdżan uwzględniają kluczową rolę Rosji w regionie. Z punktu widzenia polityki państwa utrzymanie poprawnych relacji z Kremlm jest niezwykle ważne, szczególnie w kontekście konfliktu o Górski Karabach. Należy dodać, że Rosja kontroluje ważny obiekt strategiczny na terytorium Azerbejdżanu²⁹ – stację radarową Gabala.

6. Rola Kaukazu Południowego w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa

Państwa Kaukazu Południowego traktują relacje z NATO jako pierwszy krok w kierunku do integracji europejskiej, utrzymania bezpieczeństwa w regionie i zachowania integralności. Tibilisi dąży do stałego członkostwa w Sojuszu Północnoatlantyckim, Erewań i Baku rozważają tę kwestię, jednak nie czynią z niej priorytetu w swojej polityce zagranicznej.

Region kaukaski jest obszarem strategicznym dla NATO. Szczególną rolę w polityce sojuszu prowadzonej na tym terytorium odgrywają trzy państwa: Gruzja, Armenia i Azerbejdżan, będące główną enklawą potencjalnych zagrożeń, zlokalizowanych w pobliżu wschodniej granicy Unii Europejskiej. Analiza polityki NATO w tym regionie, to jednoczesny głos w dyskusji nad „szerszą Europą”³⁰. Wojna w Afganistanie oraz pojawienie się amerykańskich baz wojskowych w Uzbekistanie i Kirgistanie wywołały potrzebę zbudowania mostu tranzytowego przez region Kaukazu Południowego w kierunku Bliskiego Wschodu.

Politykę państw Kaukazu Południowego kształtują liczne nieuregulowane konflikty wewnętrzne, które utrudniają pełne uczestnictwo w europejskich procesach integracyjnych. Istotny jest fakt, że zarówno NATO jak i republiki kaukaskie zainteresowane są pogłębieniem wspólnych relacji i partnerstwa.

* * *

Należy podkreślić, że Gruzja, Armenia i Azerbejdżan to podmioty polityki zajmujące istotną rolę w kształtowaniu problematyki bezpieczeństwa regionu kaukaskiego, zarówno w perspektywie lokalnej jak i globalnej. W ostatnich latach, NATO i państwa Kaukazu Południowego we wzajemnych relacjach wykształtowały liczne platformy potencjalnej i możliwej współpracy. Kwestia przystąpienia Azerbejdżanu i Armenii do soju-

²⁹ Zob. N. Gevorgân, *Politika NATO v...* dz.cyt.; G. Fuller, *Turcja wobec Wschodu*, „Eurazja” 1994, nr 5-6, s. 130-144; G. Górný, *Armenia-skazani na Rosję*, „Eurazja” 1994, nr 5-6, s. 78-84; T. Świętochowski, *Azerbejdżan-kraj pogranicza*, „Eurazja” 1994, nr 5-6, s. 72-77.

³⁰ Zob. P. Świeżak, *Europejska Polityka Sąsiedztwa. Bilans funkcjonowania na przykładzie Ukrainy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, nr 3-4, s. 9; T. Świętochowski, *Azerbejdżan i Rosja (kolonializm, islam i narodowość w podzielonym kraju)*, Warszawa 1998.

szu jest zagadnieniem odległym, co nie oznacza, że niemożliwym. Eksperci twierdzą, że pierwszym państwem, które złoży taki wniosek jest Gruzja. W tym państwie znajduje się większość punktów, mających dla Zachodu (UE, USA, G7, NATO) znaczenie strategiczne.

Region ten umożliwia panowanie nad baskijską ropą i jej tranzytem. To, w konsekwencji uniezależniłoby Zachód od dostaw energii z innych państw, szczególnie Rosji i Arabii Saudyjskiej. Ostatnią kwestią pozostają były poligony radzieckie zlokalizowane w rejonie kaukaskim. Kaukaz Południowy cechuje lokalne i globalne znaczenie w kształtowaniu problematyki bezpieczeństwa europejskiego.

South Caucasus, NATO, local security, global security, Russia, Georgia, Armenia, Azerbaijan, energy policy, geopolitics of pipelines

Summary

Caucasus is characterized by its immense geopolitical significance. The northern and southern regions have a strategic value for world's economy and energy policy. All of the Caucasian countries are driven by numerous internal antagonisms, nationalisms and Russian politics. They are desirable partners in the euro-asian political arena which increases the significance of the region itself. Securing the transport routes running through the territories of Georgia, Armenia, Azerbaijan and expanding the infrastructure is currently a priority matter. The fall of the Soviet Union was the beginning of a race for political supremacy in the Caucasus between the western and eastern powers. It's also a competition for the form of transition of certain government entities and the creation of a net of economic connections.

Bibliografia

Aleksandrowicz Vyrov Aleksandrovič, *Političeskaâ integraciâ stran Użnogo Kavkaza: problemy i perspektywy*, <http://jurnal.org/articles/2008/polit14.html>.

Baluk Walenty, *Polityka bezpieczeństwa narodowego państw obszaru WNP*, Toruń 2009.

Baranowski Valery, *Russia's Attitude towards the UE: Political Aspects*, Finnish Institute of International Affairs, Programme on the North Dimension of CSFP, Finland 2002.

Barker Debi, *ABC globalizacji: elementarz opracowany przez Międzynarodowe Forum ds. Globalizacji*, Łódź 2003.

Bauman Zygmunt., *Globalizacja: i co z tego dla ludzi wynika*, Warszawa 2000.

Beck Ulrich, *Spoleczeństwo ryzyka: w drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2002.

Bekar Olgan, *Trudne sąsiedztwo (stosunki turecko-rosyjskie)*, „Eurazja” 1994, nr 5-6.

Białoskórski Robert, *Wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa XXI wieku*, Warszawa 2010.

Bodio Marcin, *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską. Stan i perspektywy rozwoju*, Warszawa 2005.

Chowaj Henryk, *Ekonomia polityczna globalizacji*, Warszawa 2003, s. 239–473.

Cornell Svante E., McDermot Roger N., O'Malley William, Sokor Wladimir, Srarr S.Frederic, *Regional Security in the South Caucasus: the role of NATO*, Washington 2004.

Cucjev Aleksandr, *Atlâs etnopolitičeskoj Kavkaza (1774-2004)*, Moskwa 2006, s. 7.

Czerny Mirosława, *Globalizacja a rozwój: wybrane zagadnienia geografii społeczno-gospodarczej świata*, Warszawa 2005.

M. Sikora-Gaca, *Polityka NATO w rejonie Kaukazu Południowego. Bezpieczeństwo w perspektywie lokalnej i globalnej*, [w:] Współczesne oblicza bezpieczeństwa międzynarodowego, Ł. Jureńczyk, K. Sierzputowska, S. Sadowski (red.), Bydgoszcz 2014, s. 147-156.

Dobriansky Paula J., *Russian Foreign Policy: Promise or Peril?*, "The Washington Quarterly" 2000, nr 3.

Fuller Graham, *Turcja wobec Wschodu*, „Eurazja” 1994, nr 5-6.

Gevorkân Nora, *Politika NATO v regione Užnogo Kavkaza*, http://ap.rau.am/?page=statja&st_id=53.

Gorodilow Anatolii, Kozłów Ciergiej., *Geopolityka*, Kaliningrad 2003.

Górny Grzegorz, *Armenia-skazani na Rosję*, „Eurazja” 1994, nr 5-6.

Ham van Peter, *Europe's New Defense Ambitions: Implications for NATO, the US and Russia*; The Marshall Centre Papers, No.1, London 2000.

Krzeczunowicz Andrzej, *Globalizacja: geneza, zasięg, konsekwencje*, Częstochowa 2006.

Lynch Dov (red.), *EU-Russian security dimensions*, Paris 2003.

Kune Frederic, *NATO i Užnyj Kavkaz, Kavkazkij instytut mira, demokratii i razvitâ*, Tiblisi 2003.

Kustra Elzbieta, *Znaczenie Kaukazu Południowego w przesyle surowców energetycznych*, Warszawa 2009.

Leszczyński Zbigniew, *Układ stosunków Niemcy-Polska-Rosja-Ukraina*, „Polityka Wschodnia” 1996, nr 2.

Łoś-Nowak Teresa, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych*, Wrocław 2009.

Kolendowski Wiesław, *Wpływ procesów globalizacji na suwerenność państwa*, [w:] *Wpływ globalizacji na procesy rozwojowe współczesnego świata*, Poznań 2004.

Nowa encyklopedia powszechna, Warszawa 1997, tom 3.

Opalska Magdalena, Cylewicz Borys, Dutkiewicz Piotr, *Kwestia obywatelstwa i konflikty narodowościowe w krajach bałtyckich*, „Eurazja” 1995, nr 3.

Parachonski Borys, *Formiowanie modeli regionalnego sotrudniciestwa w systemie GU-UAM*, „Centralna Azja i Kavkaz”, <http://www.ca-c.org/journal/cac-08-2000/10.parahonsk.shtml>.

Pelczyńska-Nałęcz Katarzyna, *EPS w praktyce – Unia Europejska wobec Rosji, Ukrainy, Białorusi i Moldawii rok po publikacji Dokumentu Strategicznego*, „Punkt Widzenia OSW” 2005, nr 13.

Pirveli Marika, *Geneza Konfliktów na Kaukazie*, 21.08.2008, http://www.naszagruzja.pl/artykuly/geneza_konfliktow_na_kaukazie.html.

Rasizade Alec, *The Mythology of the Munificent Caspian Bonanza and Its Cocominat Pipeline Geopolitics*, „Comparative Studies of South Asia, Africa, and the Middle East” 2000, t. 20, nr 1-2.

Rabov Aleksiej, *Gruzino-Abchaskij tupik*, „Pro et Contra” 2006, Tom 10, Nr 5-6.

Sarkisiâna Rubien Surienowič, *Užnyj Kavkaz: problemy regionalnovo razvitiâ*, <http://www.regnum.ru>.

Skulski Przemysław, Skulska Bogusława (red.) *Bezpieczeństwo międzynarodowe w rejonie Azji i Pacyfiku*, Wrocław 2010.

Solov'ev Eduard Gedandievič, *Geopolitika kak professiâ i naučnaâdisciplina: perspektivy evolūcii i covremiennoj Rossii*, „Sociologią i politologią” 2003, nr 2.

Staniszki Jadwiga, *Władza globalizacji*, Warszawa 2003.

Stiglitz Joseph, *Globalizacja*, Warszawa 2005.

Strachota Krzysztof, Górecki Wojciech, *Kaukaz Południowy i Azja Centralna po wojnie rosyjsko-gruzińskiej – konsekwencje geopolityczne*, „Komentarze OSW” 2008, nr 10.

Szymański Władysław, *Interesy i sprzeczności globalizacji: wprowadzenie do ekonomii ery globalizacji*, Warszawa 2004.

Szymański Władysław, *Czy globalizacja musi być irracjonalna?*, Warszawa 2007.

M. Sikora-Gaca, *Polityka NATO w rejonie Kaukazu Południowego. Bezpieczeństwo w perspektywie lokalnej i globalnej*, [w:] Współczesne oblicza bezpieczeństwa międzynarodowego, Ł. Jureńczyk, K. Sierżputowska, S. Sadowski (red.), Bydgoszcz 2014, s. 147-156.

Świeża Paweł, *Europejska Polityka Sąsiedztwa. Bilans funkcjonowania na przykładzie Ukrainy*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2007, nr 3-4.

Świętochowski Tadeusz, *Azerbejdżan-kraj pogranicza*, „Eurazja” 1994, nr 5-6.

Świętochowski Tadeusz, *Azerbejdżan i Rosja (kolonializm, islam i narodowość w podzielonym kraju)*, Warszawa 1998.

Świętochowski Tadeusz, *Azerbejdżan*, Warszawa 2006.

Trenin Dmitri, *Russia – EU Partnership: Grand Vision and Practical Steps, Russia on Russia*, Issue 1, Moscow School of Political Studies and Social Market Foundation, Moscow 2000.

Wosińska Wilhelmina, *Oblicza globalizacji*, Sopot 2008.

Polak Ewa, *Globalizacja a zróżnicowanie społeczno-ekonomiczne*, Warszawa 2009.

Wyciskiewicz Ernest, *Rosyjska polityka energetyczna w basenie Morza Kaspijskiego*, [w:] *Geopolityka rurociągów. Współzależność energetyczna a stosunki międzypaństwowe na obszarze post sowieckim*, Wyciskiewicz Ernest (red.), Warszawa 2008.

<http://www.odkb-csto.org>

<http://www.nato.int>